شل رکعاته تراویح او د هغو ثبوت

۱. تراویح په عهد نبوي ﷺ کښي
۲. تراویح د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په زمانه کښي
۳. تراویح د صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعینو رحمهم الله په زمانه کښي
۴. تراویح د څلورو ائمه وو رحمهم الله په نزد.

مؤلف:

مولانا محمد یوسف لدهیانوي رحمه الله

تسهیل ترتیب او ترجمه

مولوي عنایت الله صاحب

فاضل جامعة العلوم الاسلامیة، علامه بنوري ټاؤن کراچي

وخادم مدرسة الفاروق الاسلامیة، کندهار

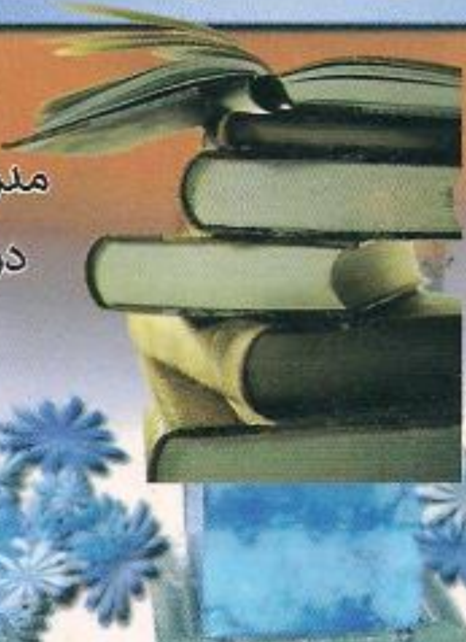

خپروونکی

مدرسة الفاروق الاسلامیة

دوهمه ناحیه، کندهار

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا :

www.taleemulislam-radio.com

فهرست

شماره	عنوان	صفحه
۱	د اداري نظر	۳
۲	مقدمه	۵
۳	سوال	۹
۴	جواب	۱۰
۵	(۱) تراویح په عهد نبوي کښې	۱۱
۶	د نبي کريم ﷺ د تراويحو لمونځ په جماعت سره	۱۲
۷	پر هغه حديث بحث چي د اتو (۸) رکعاتو تراويحو استدلال څني کيږي	۱۴
۸	(۲) تراويح د حضرت عمرفاروق ﷺ په زمانه کښې	۱۷
۹	حارث بن عبد الرحمن رحمه الله تعالى	۱۷
۱۰	يزيد بن خصيفه رحمه الله تعالى	۱۸
۱۱	محمد بن يوسف رحمه الله تعالى	۲۱
۱۲	د بحث خلاصه	۲۲
۱۳	د امام بيهقي رح پر تطبيق شواهد او قرائن	۲۴
۱۴	د سائب بن يزيد ﷺ د روايت په تائيد کښې نور روايات	۲۵
۱۵	حضرت امام ترمذي رحمه الله تعالى	۲۹
۱۶	حضرت علامه زرقاني المالکي رحمه الله تعالى	۳۰
۱۷	حافظ ابن عبد البر رحمه الله تعالى	۳۱
۱۸	حافظ موفق الدين رحمه الله تعالى	۳۱
۱۹	امام محي الدين النووي رحمه الله تعالى	۳۲
۲۰	علامه شهاب الدين احمد بن محمد قسطلاني رحمه الله تعالى	۳۲
۲۱	علامه شيخ منصور بن يونس بهوتي حنبلي رحمه الله تعالى	۳۴

۲۲	مسند الهند شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله تعالی	۳۵
۲۳	(۳) تراویح د صحابه کرامو ﷺ او تابعینو رحمهم الله تعالی په زمانه کښي	۳۶
۲۴	د بحث خلاصه	۴۱
۲۵	(۴) تراویح د څلورو ائمه وو رحمهم الله تعالی په نزد	۴۳
۲۶	فقه مالکي	۴۳
۲۷	فقه شافعي	۴۵
۲۸	فقه حنبلي	۴۶
۲۹	د بحث خاتمه او یو څو ضروري فوائد	۴۷
۳۰	(۱) شل رکعاته تراویح سنت مؤکد دي	۴۷
۳۱	(۲) د خلفاء راشدینو د جاري کړي سنت په باره کښي د نبي کریم ﷺ وصیت	۴۹
۳۲	(۳) د څلورو ائمه وو رحمهم الله تعالی د مذهب څخه وتل جائز نه دي	۵۰
۳۲	(۴) د شلو رکعاتو تراویحو حکمت	۵۰

د مدرسة الفاروق﷛ الاسلامیة

د اداري نظر

څرنګه چي اهل اسلام د رمضان المبارک په میاشت کي د رمضان د روژې د نیولو سره سره د رمضان قیامه (تراویح) هم کوي. چي دا د پیغمبر اسلام علیه افضل الصلوات والسلام د هغه جد وجهد د پیروۍ په خاطر چي په دې مبارکه میاشت کي به یې د الله سبحانه وتعالی په عبادت کي کاوه. او قرنا فقرنا مسلمانان تر نن زماني پوري په ټولو بلادو کي بلا نکیره دغه شل رکعاته تراویح د رمضان المبارک په میاشت کي اداء کوي. او همدغه د مسلمانانو تعامل ګرځیدلی دی. او د خلفاء راشدینو طریقه جاریه مسنونه ده.

خو ځیني خلګ د نه تحقیق لرلو په وجه د تراویحو پر دغه شل رکعاته تعداد باندي اعتراض کوي او تراویح اته رکعاته بولي، او د شلو رکعاتو کونکو ته بد وایي. او وایي چي د دې ثبوت نشته.

نو د داسي خلګو د اعتراض د دفع کولو لپاره او د عامو مسلمانانو د ذهن روښانه کولو لپاره زموږ یو ورور د مدرسة الفاروق﷛ الاسلامیة استاد او جید عالم مولوي عنایت الله مد ظله په دې موضوع کښي: د فقیه العصر مولانا محمد یوسف لدیانوي رحمه الله تعالی د کتاب: آپ کی مسائل اور انکا حل، څخه پر شل رکعاته تراویح باندي علمي بحث ـــ کافي او شافي ولیدی. نو یې د

خينو تزئيداتو سره په پښتو ژبه ترجمه کړی، تر څو پښتو ويونکي مسلمانان هم د دې عملي بحث څخه مستفيد سي
الله سبحانه وتعالى دي دوي ته نور هم د اسلام او مسلمانانو لپاره د خدمت توفيق ورکړي، ومن الله توفيق

د مدرسة الفاروق الاسلاميه
اداره

مقدمه

الحمد لله نحمده و نصلی علی رسوله الکریم وعلی آله واصحابه اجمعین.

دا چي موږ وینو چي په هر عصر کښي د الله تعالی د دین د خدمت لپاره د خلکو د ضرورت سره سم علماء کرامو تر خپله وسه خدمت کړیدی، او د عامو مسلمانانو هغه سوالات چي دوي ورسره لاس او ګریبان دي ـ تحریراً او تقریراً ورحل کړیدي، نو په همدې سلسله کښي د بعضي خلکو لخوا څخه د امام ابوحنیفه (رح) په مذهب باندي څه پوښتني د عامو خلکو په ذهنو کښي ور اچول کیږي لکه: قرائت خلف الامام، آمین بالجهر، رفع الیدین او داسي نور. چي ددغه پوښتنو د جملې څخه په شل (۲۰) رکعاته تراویحو هم اعتراض کیږي چي اهل سنت اته (۸) رکعاته تراویح کوي او د شلو رکعاتو تراویحو خو یا ثبوت نسته او یا خو یې د ثبوت احادیث کمزور یعني ضعیف دي.

په همدې باره کښي تیر کال (۱۳۸۸ هـ ش) مطابق (۱۴۳۰ هـ ق) د روژې د میاشتي څخه یو څو ورځي مخکي یو ډیر دینداره سړی مدرسې ته راغی او دا سوال ورته پیدا وو چي ایا شل (۲۰) رکعاته تراویح ثبوت لري؟ ما ورته وویل هو، نو هغه راته وویل چي ځیني

خلك پیدا سویدي چي وایي: شل رکعاته تراویح بدعت دی او ثبوت ئې نسته، ما هغه ورور ته د شل رکعاته تراویحو د ثبوت په هکله څه ناڅه دلائل پیش کړه چي د هغه قناعت حاصل سو.

نو دا فکر راته پیدا سو چي د شل رکعاته تراویحو پر ثبوت یوه تحقیقي رساله ولیکل سي او د عامو مسلمانانو ورونو دغه پورته سوال په کامله توګه حل سي. نو ددې موضوع د تحقیقي لیکلو لپاره مي قصد وکړئ، خو د خپلې کم علمی په وجه به دا خبره مشکله راته معلومیده چي خپله پر دغه موضوع تحقیق او څیړنه وکړم او په دې موضوع پوري اړوند ټول مواد را جمع کړم. نو بعضي هغه کتابونو یا رسالو ته مي خپله توجه واړول چي د تراویحو پر موضوع لیکل سوي وې، خو هلته مي یو مشکل ولیدی چي یا خو به څیني کتابونه په دې موضوع کښي ډیر اوږده وه او یا به ډیر مختصر وه، او یا به په څیني رسالو کښي پوره مواد نه وه راجمع سوي، او څیني رسالې بیا بیخي داسي لیکل سوي وې چي هلته به بحث ډیر علمي وو او یا به څني مواد پکښي ضعیف وه او اشاره به نه وه ورته سوې یعني عام خلك به نه په پوهیدل، نو بیرته مي دا اراده وکړه چي د خپل استعداد موافق څه مواد را جمع کړم.

په دې فکر کښي وم چي یوه ورځ مي د روژې د مسائلو د کتلو لپاره د حضرت مولانا محمد یوسف لدیانوي شهید کتاب ((آپکی مسائل اور ان کا حل)) راواړوئ چي ناببره د ((بیس رکعات تراویح پر علمي کافی بحث)) یو عنوان تر سترګو سو هغه مي مطالعه کړئ،

زما په نظر دومره بهترين روان عام فهمه او د انصاف څخه ډک او په ادبي انداز کښي ليکل سوی وو چي ما خپله هر څومره کوښښ کړی وای نو د حضرت مولانا محمد يوسف رح د مضمون په سلو کښي لس فيصده ته به هم نه وای رسيدلی، نو د حضرت شهيد رح دغه مضمون می په پښتو ترجمه کړئ او څني مواد مي ورباندي اضافه کړل:

(۱) حضرت رح چي کومو کتابونوته کومي حوالې ورکړي وې هغه مي وکتلې او زموږ سره چي کومي نسخې موجودي وې د هغو سره مي موافق کړې.

(۲) د جلد او صفحې پر حوالو سربيره مي باب او مکتبه هم ور اضافه کړل تر څو د باب په ذريعه حواله اسانه پيدا سي که څه هم نسخه بدله سي.

(۳) د احاديثو د کتابو څخه چي کومي حوالې ورکړل سوي وې د هغه حديث نمبر او باب مي ورباندي اضافه کړل.

(۴) د اصول حديث اړوند چي کوم بحث وو هلته فقط دا ليکل سوي وه چي په اصول حديث کښي دا راځي، نو موږ يې حواله هم وليکل او بحث ته مو هم اشاره کړيده.

(۵) مضمون مو د رسالې په شکل واړوئ او هر بحث ته مو جلا جلا عنوان ورکړئ.

نو کومه رساله چي تاسو په خپلو لاسونو کښي وينئ د «شل رکعاته تراويح او د هغو د ثبوت» په عنوان ده چي الحمد لله په داسي

انداز او پوره تحقیق سره لیکل سوې ده چي که هر څوک یې د انصاف په نظر او فکر مطالعه کړي نو انشاء الله تعالی خامخا به د شلو رکعاتو تراویحو قائل کیږي.

د الله تعالی څخه قوي امید دی چي په خپل دربار کښي یې قبول کړي او زموږ ددغه رسالې په ترجمه او ترتیب او تسهیل کښي نیت یواځي خپله رضا وګرځوي.

او په آخر کښي د هغه ټولو ملګرو څخه مننه کوم چي درسالې په کمپوز کښي یې برخه اخیستې ده. الله تعالی دي په دنیوي او اخروي امورو کښي بریاوي وریه برخه کړي.

یادونه: که چیري په کتاب کښي کومه علمي، یا طباعتي غلطيووینئ نو موږ ته اطلاع راکړئ.

وما توفیقي الابالله علیه توکلت و الیه انیب

العبد الضعیف عنایت الله مخضود

فاضل جامعة العلوم الاسلامیة علامه بنوري ټاون کراچي

و خادم مدرسة الفاروق ؓ الاسلامیة. دوهمه ناحیه. کندهار

الحمد لله رب العالمین، والصلوة والسلام علی سید الانبیاء والمرسلین، وعلی آله وصحبه اجمعین

بسم الله الرحمن الرحیم

سوال: ځیني خلک دعوه کوي او وایي چي تراویح یواځي اته (۸) رکعاته سنت دي، ځکه چي په صحیح بخاري کښي حدیث دی چي د حضرت عائشي صدیقي ﷺ څخه چي کله پوښتنه وسوه چي د نبي کریم ﷺ لمونځ به په روژه کښي څنګه وو؟ نو هغې وفرمایل چي: نبي کریم ﷺ به په رمضان او غیر رمضان کي تر اته (۸) رکعاته زیات نه کول. همدارنګه د حضرت جابر ﷺ څخه صحیح روایت دی چي نبي کریم ﷺ اته (۸) رکعاته تراویح او وتر ورکړه.

ددې په مقابل کښي چي د شلو (۲۰) رکعاتو د کولو کوم حدیث نقل کیږي هغه بالاتفاق ضعیف دی، او دا کسان دا دعوه هم کوي چي خپله حضرت عمر ﷺ هم د یوولسو (۱۱) رکعاتو تراویح د کولو امر کړی وو، لکه څرنګه چي په موطا امام مالک ﷺ کي د سائب بن یزید ﷺ څخه روایت دی، او ددې خلاف چي کوم د شلو (۲۰) رکعاتوتراویح روایت دی اول خو صحیح نه دی او که چیري صحیح هم وي نو کیدای سي چي هغه دي اول د شلو (۲۰) رکعاتو تراویح حکم ور کړی وي، لیکن وروسته چي ورته معلومه سوې وي چي نبي

کریم ﷺ اته (۸) رکعاته تراویح کولې نو د سنت مطابق د اته (۸) رکعاتو د کولو حکم به یې ورکړی وي. په هر حال یواځې اته (۸) رکعاته تراویح د نبي کریم ﷺ او خلفاء راشدینو ﷺ سنت دی، کوم خلك چې شل رکعاته تراویح کوي هغه د سنت خلاف کار کوي. تاسو ووایاست چې د دغه ورونو خبره تر کومه صحیح ده؟

جواب: دغه ورونو خو د خپل مسلک وضاحت کړیدئ اوس زه د خپل مسلک وضاحت کوم. په دې کښې کوم مسلک صحیح دی؟ فیصله تاسو خپله وکړئ!

دغه بحث پر څلورو حصو تقسیموم:

۱ : .... تراویح د نبي کریم ﷺ په زمانه کښې.
۲ : .... تراویح د حضرت عمر فاروق ﷺ په زمانه کښې.
۳ : .... تراویح د صحابه ﷺ او تابعینو (رحمهم الله) په دور کښې.
۴ : .... تراویح د څلورو ائمه وو (رحمهم الله) په نزد.

(۱)

تراويح په عهدِ نبوي کښې

نبي کريم ﷺ په متعددو احاديثو کښې د رمضان د قيام ترغيب ورکړی دی:

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه حديث دی:

کان رسول الله ﷺ يرغب في قيام رمضان من غير ان يامرهم فيه بعزيمة فيقول: من قام رمضان ايماناً واحتساباً غفر له ماتقدم من ذنبه. فتوفي رسول الله ﷺ والامر على ذالک ثم کان الامر على ذالک في خلافة ابي بکر رضي الله عنه وصدراً من خلافة عمر رضي الله عنه. (جامع الاصول ج (۹) ص (۴۰۸) حديث - ۷۱۲۰ - الفرع الثامن فى قيام رمضان بروايت بخاري، مسلم، ابی داود، ترمذي، نسائی) مکتبة دار الکتب العلميه بيروت موطا امام مالک ج - ۱ ص - ۹۶ باب الترغيب فى الصلوة فى رمضان)

ترجمه: رسول الله ﷺ به د رمضان د قيام ترغيب ورکوی، خو په قطعيت سره يې حکم نه کوی، لکه څرنګه چې فرمايله به يې: چا چې د ايمان په حالت کښې او د ثواب په نيت د روژې د مياشتې قيامه وکړه د هغه مخکښې ګناهونه معاف سول. نو دا معامله پر همدغه حالت روانه وه چې رسول الله ﷺ وفات سو، بيا د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په دور کښې هم همدغه حال وو، او د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په شروع کښې هم همدغه حالت وو.

په یو بل حدیث شریف کښي راځي:

ان الله فرض صیام رمضان وسننتُ لکم قیامه، فمن صامه وقامه ایماناً واحتساباً خرج من ذنوبه کیوم ولدته امه (جامع الاصول ج ۹ ص ۴۰۹ حدیث - ۷۱۲۲ - روایت نسائي ، الفرع الثامن في قیام رمضان)

ترجمه: بیشکه الله تعالی په تاسي باندي د رمضان روژه فرض کړیده، او ما ستاسي لپاره د دي قیامه سنت ګرځولې دهٔ، نو چا چي د ایمان په جذبه او د ثواب په نیت د دې قیامه وکړه او روژه یې ونیوله هغه د خپلو ګناهونوځخه داسي وځي لکه هغه ورځ چي دی خپلي مور وزیږوی.

د نبي کریم ﷺ د تراویحو لمونځ په جماعت سره

د نبي کریم ﷺ د تراویحو لمونځ په جماعت سره کول هم په متعددو احادیثو کښي ثابت دی، مثلاً:

۱- د عائشي رضي الله عنها حدیث دی، په هغه کښي په درو (۳) شپو کي د لمانځه کولو ذکر دی، اوله شپه تر اولې حصې پوري، دوهمه شپه د شپې تر نیمایي حصې پوري، دریمه شپه تر پیشلمي پوري. (صحیح بخاري ج (۱) ص (۲۶۹) (باب فضل من قام رمضان)

۲- د ابوذر رضي الله عنه حدیث دی، په هغه کښي په درویشتمه (۲۳) شپه د شپې تر اولي حصې پوري، په پنځه ویشتمه (۲۵) شپه د شپې تر نیمایي پوري، او په اووه ویشتمه (۲۷) شپه تر فجر اول پوري د قیام

ذکر دی. (جامع الاصول ج (۶) ص (۱۳۶) حدیث - ۴۲۲۰ - (الفصل الخامس فی قیام شهر رمضان بروایت ترمذي ، ابوداؤد و نسائي)

۳- د نعمان بن بشیر ﷺ روایت دی، چي مضمون یې بعینه د ابوذر ﷺ د حدیث د مضمون سره برابر دی. (جامع الاصول ج (۶) ص (۱۳۷) حدیث - ۴۲۲۱ - (باب فی قیام شهر رمضان نسائي)

۴- د زید بن ثابت ﷺ حدیث دی، په هغه کښي صرف د یوې شپې ذکر دی. (جامع الاصول ج (۶) ص (۱۳۴) حدیث -۴۲۱۸ - (الفصل الخامس فی قیام شهر رمضان بروایت بخاري ، مسلم، نسائي ،ابوداؤد)

۵- د حضرت انس ﷺ حدیث دی، په هغه کښي هم صرف د یوې شپې ذکر دی. (صحیح مسلم ج (۱) ص (۳۵۲) باب النهی عن الوصال)

لیکن نبي کریم ﷺ د تراویح پر جماعت مداومت (همیشتوب) نه دی کړئ، او ددې اندیښنې اظهار یې وفرمایه چي داسي نه چي پر تاسي فرض نه سي، او په خپل حال په کورو کښي یې د تراویح د کولو حکم ورکاوه. (حدیث زید بن ثابت ﷺ وغیره)

په رمضان المبارک کښي د رسول الله ﷺ مجاهده نوره هم زیاتیدله، خصوصاً د رمضان المبارک په اخري عشره کښي خو یې ټوله شپه د قیام (قیامي) معمول وو، او په یو ضعیف روایت کښي دا هم راغلي دي چي د نبي علیه السلام په لمانځه کي اضافه راتله:

عن عائشة ﷺ قالت: کان النبي ﷺ اذا دخل رمضان تغیر لونه وکثرت صلوته وابتهل في الدعاء واشفق لونه. (فیض القدیر شرح جامع الصغیر ج (۵) ص (۱۶۸) حدیث ۶۶۸۱ -رباب (کان)، و فیه عبد الباقي قال الدار القطني یخطئ کثیراً) مکتبة دار الکتب العلمیه بیروت)

ترجمه: چي کله به د رمضان المبارک میاشت داخله سوه د رسول الله ﷺ رنګ به تغییر پیدا کړی، او لمونځ به یې ډیر سو، او په دعاء کښي به یې کوښښ کاوه، او ویره به یې په رنګ مبارک کښي ښکاره سوه.

پر هغه حدیث بحث چي د اتو (۸) رکعاتو تراویحو استدلال ځني کیږي

په هیڅ صحیح روایت کښي دا نه دي راغلي چي نبي کریم ﷺ په رمضان المبارک کښي د تراویحو کوم د جماعت لمونځ ورکړی چي په دې جماعت کښي یې څو رکعاته تراویح ورکړي دي؟

د حضرت جابر ؓ څخه منقول دي چي: صرف یوه شپه رسول الله ﷺ اته (۸) رکعاته او وتر ورکړه. (موارد الظمآن ص (۲۳۰) قیام اللیل مروزی ص (۱۵۷) مکتبة سبحانیه مجمع الزوائد ج (۳) ص (۴۰۴) حدیث ۵۰۲۰- (باب قیام رمضان مکتبة دار الکتب العلمیه بیروت) بروایت طبرانی و ابو یعلی)

مګر په دې روایت کښي عیسی بن جاریة الانصاري المدني ؒ راوي متفرد دی، چي د محدثینو په نزد ضعیف او مجروح دی. د جرح او تعدیل امام یحیی بن معین ؒ د ده په باره کښي فرمایي: (لیس بذاک) یعني هغه قوي نه دی، او همدارنګه فرمایي: (عنده مناکیر) یعني د هغه سره متعدد منکر روایتونه سته. امام ابوداؤد ؒ او امام

نسائی رحمه الله هغه ته منکَر الحدیث ویلي دي، او امام نسائي رحمه الله هغه ته متروک هم ویلي دي، ساجي رحمه الله او عُقَیلي رحمه الله په ضعفاوو کښې ذکر کړی دی، او حضرت ابن عدي رحمه الله فرمایي چي: دده حدیثونه محفوظ نه دي. (تهذیب التهذیب) ج (۵) ص (۱۹۲) راوی ۶۲۴۴۰ - حرف العین میزان الاعتدال ج (۳) ص (۳۱۱)

خلاصه دا سوه چي دغه راوي په خپل روایت کښې متفرد هم دی او ضعیف هم دی، ددې وجهي څخه دا روایت منکَر دی، او بل په دې روایت کښې فقط د یوې شپې واقعه ذکر ده. او ددې سره سره دا احتمال هم سته چي نبي کریم ﷺ دي ددغه اته (۸) رکعاتو څخه مخکي یا وروسته تنها (یوازي) هم څه رکعاتونه کړي وي، لکه څرنګه چي داسي خبره د حضرت انس رضی الله عنه په روایت کښې هم مذکوره ده. (مجمع الزوائد ج (۳) ص (۳۰۴) حدیث ۵۰۲۱۰ - (باب قیام رمضان بروایت طبرانی و قال رجاله رجال الصحیح)

دوهم روایت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما روایت دی چي: رسول الله ﷺ په رمضان المبارک کښې شل (۲۰) رکعاته تراویح او وتر کوله. مګر د دې په سند کښې ابو شیبه ابراهیم بن عثمان رحمه الله راوي کمزوره دی، څکه نو دا روایت د سند د لحاظه صحیح نه دی، مګر څرنګه چي وروسته به معلومه سي چي د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کښې د امت تعامل د همدې مطابق وسو. (مصنف ابن ابي شیبة (ج (۵) ص (۲۲۵) (باب کم یصلی في رمضان من رکعة)، سنن کبری للبیهقي (ج (۲) ص (۶۹۸) حدیث - ۴۶۱۵ - باب ما روی فی عدد رکعات القیام في شهر رمضان). مجمع الزوائد ج (۳) ص (۳۰۴) حدیث - ۵۰۱۸ - باب قیام رمضان کبحثي)

دریم حدیث د ام المؤمنین عائشي صدیقې رضی الله عنها دی، د کوم چي په سوال کښې حواله ورکړل سوې ده. مګر په دې روایت کښې د

تراویحو یادونه نه ده سوې، بلکه د هغه لمانځه ذکر دی چي په رمضان او نورو میاشتو کښي به همیشه کیدی، نو ددې وجهي ددې روایت څخه هم د تراویح د رکعاتونو په تعین کښي مدد (کومک) نه ترلاسه کیږي.

چنانچه علامه شوکاني رح په نیل الاوطار کښي لیکي:

والحاصل ان الذی دلت علیه احادیث الباب وما یشابهها هو مشروعیة القیام في رمضان والصلاة فیه جماعة وفرادی فقصر الصلوٰة المسماة بالتراویح علی عدد معین وتخصیصها بقراءة مخصوصة لم یرد به سنة . (نیل الاوطار) ج (٣) ص (٥٨) باب صلاة التراویح، مطبعة دار الحدیث)

ترجمه: حاصل دادی چي ددغه باب احادیث او ددې سره مشابه نور احادیث چي په کومه خبره دلالت کوي هغه دا ده چي په رمضان المبارک کښي قیام کول او په جماعت یا یواځي لمونځ کول مشروع دی، نو تراویح په کوم خاص عدد کښي منحصر کول او په هغه کښي کوم خاص مقدار قرائت مقرر کول داسي یوه خبره ده چي په سنت کښي نه ده وارده سوې (نه ده راغلې).

(۲)

تراويح د حضرت عمرفاروق ﷺ په زمانه کښي

د نبي كريم ﷺ او حضرت ابوبكر ﷺ په زمانه کښي د تراويحو د جماعت باقاعده اهتمام نه کيدی، بلکي خلګو يوازي يا د کوچني کوچني جماعتو په شکل کښي کولې، تر تولو اول حضرت عمر ﷺ هغوی پر يوه امام سره راجمع کړه. (صحيح بخاري ج (۱)، ص (۲۲۹) باب فضل من قام رمضان).

دا کار د خلافت فاروقي ﷺ په دوهم کال يعني ۱۴ هجري کښي وسو. (تاريخ الخلفاء ص ۱۲۶ تاريخ ابن كثير ج۱ - ص۱۸۹ -)

د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښي څو رکعاته تراويح کيدي؟ د هغه ذكر د حضرت سائب بن يزيد صحابي ﷺ په حديث کښي راځي، د حضرت سائب ﷺ څخه دا حديث دري شاګردان نقل کوي: اول حارث بن عبد الرحمن بن ابی ذباب رح، دوهم يزيد بن خصيفه رح، او دريم محمد بن يوسف رح. ددوي درو سرو د رواياتو تفصيل په لاندي ډول دی.

حارث بن عبد الرحمن رحمه الله تعالى

۱- د حارث بن عبد الرحمن رح روايت علامه بدر الدين عيني رح د

((بخاري)) په شرح ((عمدة القاري)) کښې د حافظ ابن عبد البر○ په حواله داسې نقل کړی دی:

(قال ابن عبد البر○: وروی الحارث بن عبد الرحمن بن ابي ذباب○ عن السائب بن يزيد○ قال: كان القيام على عهد عمر ﷺ بثلاث وعشرين ركعة، قال ابن عبد البر○: هذا محمول على ان الثلاث للوتر) (عمدة القاري ج (۱۱) ص (۱۷۹) حديث -۲۰۱۰- كتاب التراويح باب فضل قيام رمضان مكتبة رشيدية).

ترجمه: ابن عبد البر○ وايي چې: حارث بن عبد الرحمن بن ابي ذباب○ د حضرت سائب بن يزيد○ څخه روايت کړی دی چې هغه وويل: د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې قيامه درويشت (۲۳) رکعاته وه. ابن عبدالبر○ وايي: دا محمول دی پر دې باندې چې درې رکعاته د وترو وه. (يعني شل رکعاته تراويح او درې رکعاته وتر وه. مترجم)

يزيد بن خصيفه رحمه الله تعالى

۲- د حضرت سائب ﷺ د دوهم راوي يزيد بن خصيفه○ درې شاګردان دي: ۱- ابن ابي ذئب○، ۲- محمد بن جعفر○، ۳- امام مالک○. دا درې واړه په اتفاق سره د شلو رکعاتو تراويحو روايت نقل کوي.

(الف): د ابن ابي ذئب○ روايت د امام بيهقي○ په ((سنن کبری)) کښې په لاندې سند سره مروي دی:

اخبرنا ابو عبدالله الحسين بن محمد الحسين بن فنجويه الدينوري

بالدامغان، ثنا احمد بن محمد بن اسحاق السني، انبأنا عبدالله بن محمد بن عبدالعزيز البغوي، ثنا علي بن الجعد، انبأنا ابن ابي ذئب عن يزيد بن خصيفه عن السائب بن يزيد قال: كانوا يقومون على عهد عمر بن الخطاب ﷺ في شهر رمضان بعشرين ركعة، قال: وكانوا يقرءون بالمئين، وكانوا يتوكاون على عصيهم في عهد عثمان بن عفان ﷺ من شدة القيام. (من سنن كبرى للبيهقى ج - (۲) ص (۶۹۹) حديث - ۴۶۱۷ - باب ما روى فى عدد ركعات القيام فى شهر رمضان).

ترجمه: ابن ابي ذئب ؒ د يزيد بن خصيفه ؒ څخه، او هغه د حضرت سائب بن يزيد ﷺ څخه روايت کوي چي: د حضرت عمر ﷺ په دور کښي په روژه کښي خلګو شل رکعاته تراويح کولې، او د حضرت عثمان ﷺ په زمانه کښي به د ډيري قيامي په وجه خلګو په خپلو لکړو تکيه کوله.

ددې روايت سند ته امام نووي ؒ، امام عراقي ؒ، او حافظ سيوطي ؒ، صحيح ويلي دي. (اثار السنن ج (۱) ص (۴۷۲). باب التراويح بعشرين ركعة .[۱] تحفة الاحوذى ج (۳)، ص (۲۳۵) حديث - ۸۰۴ - كتاب الصوم باب ماجاء فى قيام شهر رمضان)

(ب): د محمد بن جعفر ؒ روايت د امام بيهقي ؒ په بل کتاب

---

[۱] ليکن صاحب د تحفة الاحوذي ددې حديث پر سند اعتراض کړيدئ، او وايي چي ابو عبدالله بن فنجويه الدينوري، ولم اقف على ترجمته. او بيا وايي چي فمن يدعى صحة هذا الاثر فعليه ان يثبت كونه ثقةً قابلا للاحتجاج - او بيا پر النيموي اعتراض کوي او وائي: واما قول النيموى هو من كبار المحدثين فى زمانه لا يسال عن مثله فمما لايلتفت اليه. فان مجرد كونه من كبار المحدثين لايستلزم كونه ثقة. وانا العبد الضعيف...... اقول ما اعترضه صاحب التحفة ليس مما ينبغى فان مجموع ما قاله من انه من كبار المحدثين فى زمانه و انه لا يسال عن مثله يفيد كونه ثقة لان عدم السؤال عن مثله ليس الالكونه ثقةً، والله سبحانه وتعالى اعلم

((معرفة السنن و الآثار)) کښې په لاندي سند سره مروي دی:

اخبرنا ابو طاهر الفقیه، ثنا ابو عثمان البصري، ثنا ابو احمد محمد بن عبد الوهاب، ثنا خالد بن مخلد، ثنا محمد بن جعفر، حدثنی یزید بن خصیفه عن السائب بن یزید قال: کنا نقوم فی زمن عمر بن الخطاب ﷺ بعشرین رکعة والوتر. (نصب الراية ج٢ - ص - ١٥١ کتاب الصوم باب فی قيام شهر رمضان مکتبة حقانية پشاور).

ترجمه: محمد بن جعفر رح د یزید بن خصیفه رح څخه او هغه د حضرت سائب بن یزید ﷺ څخه روایت کوي چې: موږ د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې شل رکعاته او وتر کوله (شل رکعاته تراویح او وتر کوله. مترجم)

ددې روایت سند امام نووي رح په خلاصه کښې، علامه سبکي رح په ((شرح منهاج)) کښې، او علامه علي قاري رح په ((شرح موطا)) کښې صحیح بللی دی. (اثار السنن ج (٢)، ص (٥٤) تحفة الاحوذی ج (٣) ص (٢٣٥) حدیث - ٨٠٦ - باب ماجاء فی قیام شهر رمضان)

(ج): د یزید بن خصیفه رح څخه د امام مالک رح روایت حافظ ابن حجر رح په ((فتح الباري)) کښې، او علامه شوکاني رح په ((نیل الاوطار)) کښې ذکر کړی دی، حافظ ابن حجر رح لیکي:

وروی مالک من طریق یزید بن خصیفه رح عن السائب بن یزید ﷺ عشرین رکعةً. (فتح الباری ج (٤) ص (٣١٨) قدیمي کتب خانه)

ترجمه: او امام مالک رح د یزید بن خصیفه رح دطریق څخه د حضرت سائب بن یزید ﷺ څخه شل رکعاته نقل کړي دي.

او علامه شوکاني رح لیکي:

وفي الموطا من طريق يزيد بن خصيفه رحمه الله عن السائب بن يزيد رضي الله عنه انها عشرين ركعة. (نيل الاوطار ج (۳) ص (۵۳) مطبوعه عثمانيه مصر)

ترجمه: او په موطا کښې د يزيد بن خصيفه رحمه الله د طريق څخه د حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه په روايت کښې شل رکعاته (تراويح) مروي دي.[1]

تنبيه: کوم روايت چې حافظ رحمه الله د موطا په حواله ذکر کړی دی، ماته د موطا په موجوده نسخه کښې معلوم نه سو. ممکنه ده چې حافظ رحمه الله دي د موطا په کومه بله نسخه کښې ليدلی وي. يا دي په کوم بل کتاب کې وي او د شوکاني رحمه الله د موطا لفظ ذکر کول د سهوي په وجه وي.

محمد بن يوسف رحمه الله تعالى

۳ د حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه د دريم شاګرد محمد بن يوسف رحمه الله په روايت کښې د هغه د شاګردانو تر منځ اختلاف سوی دی چې په لاندي ډول دی:

الف: د امام مالک رحمه الله او نورو څخه [illegible]وايت دی چې حضرت

---

[1] يادونه: د امام مالک رحمه الله پورته سند چې د يزيد بن خصيفه رحمه الله څخه په کومه سلسله کښې راغلی دی، امام بخاري رحمه الله هم بعينه په همدغه رجالو د امام مالک رحمه الله څخه يو روايت نقل کړی دی يعنی کوم سند چې دلته په کومو رجالو راغلی دی د امام بخاري رحمه الله په سند کښې همدغه رجال دي البته د امام بخاري رحمه الله حديث د تراويحو په موضوع کښې نه دی. [illegible]

عمر﷛، ابي بن کعب ﷛ او تميم داري ﷛ ته د يوولسو رکعاتو تراويحو د ورکولو حکم کړی وو، لکه څرنګه چي داخبره په موطا کښي ذکر سوې ده. (موطا امام مالک ج (۱) ص (۹۸) مطبعة نورمحمد کراچي)

ب: ابن اسحاق﷫ د محمد بن يوسف﷫ څخه د ديارلسو (۱۳) رکعاتو (تراويحو) روايت نقل کوي. (فتح الباری ج (۴) ص (۳۱۸) کتاب الصوم باب فضل من قام رمضان قديمي کتب خانه)

ج: داؤد بن قيس﷫ او نور حضرات د محمد بن يوسف﷫ څخه د يوويشتو (۲۱) رکعاتو (تراويحو) روايت نقل کوي. (مصنف عبد الرزاق ج (۴) ص (۲۶۰) حديث - ۷۷۳۰ - باب قيام رمضان)

د بحث خلاصه

د پورته تفصيل څخه معلوميږي چي د حضرت سائب بن يزيد ﷛ دوه شاګردان حارث بن عبد الرحمن﷫ او يزيدبن خصيفه﷫ او د يزيد بن خصيفه﷫ دريې سره شاګردان ابن ابي ذئب﷫، محمد بن جعفر﷫ او امام مالک﷫ متفق اللفظ دي (پر يوه خبره متفق دي) چي حضرت عمر ﷛ پر شل رکعاته تراويحو خلك سره راجمع کړي وه. مګر د محمد بن يوسف﷫ روايت مضطرب دی، ځکه چي بعضي شاګردان يې يوولس (۱۱) رکعاته، بعضي يې ديارلس (۱۳) او بعضي يې يوويشت (۲۱) رکعاته تراويح نقل کوي، د اصول حديث د قاعدې سره سم په مضطرب حديث استدلال نسي کيدلای.[۱]

---

[۱] تيسير مصطلح الحديث ص (۱۱۱) مکتبة رحمانية لاهور. فتح المغيث شرح الفية الحديث للسخاوي ج (۱) ص (۲۵۶)

لهذا نو د حضرت سائب ﷺ صحيح حديث هم هغه دی کوم چي حارث بن عبد الرحمن او يزيد بن خصيفه رانقل کړی دی.

او که چيري د محمد بن يوسف مضطرب او مشکوک روايت ته بيا هم اعتبار ورکړل سي او قابل لحاظ وشمېرل سي نو د دواړو روايتو تر منځ د تطبيق هغه صورت متعين دی کوم چي امام بيهقي ذکر کړيدی چي پر يوولسو (۱۱) رکعاتو يو څو ورځي عمل وسو بيا پر شل (۲۰) رکعاته (تراويحو) دا عمل قرار ونيوی، لکه څرنګه چي امام بيهقي د دواړو روايتو د ذکر کولو وروسته ليکي:

ويمكن الجمع بين الروايتين، فانهم كانوا يقومون باحدى عشرة ثم كانوا يقومون بعشرين ويوترون بثلاث. (السنن الكبرى للبيهقي ج (۲) ص (۴۹۹) باب ما روى فى عدد ركعات القيام فى شهر رمضان، مكتبة دار الكتب العلمية بيروت)

ترجمه: د دواړو روايتونو ترمنځ تطبيق ممکن دی څکه چي هغوی اول يوولس (۱۱) رکعاته کولې او وروسته يې شل رکعاته تراويح او درې رکعاته وتر کول شروع کړل. د امام بيهقي دا قول چي په عهد فاروقي ﷺ کښي د صحابه کرامو ﷺ اخيري عمل چي پر هغه قرار وسو شل (۲۰) رکعاته تراويح وې پردې قول باندي ډېر شواهد او قرائن موجود دي.

(۲۵۷) بحث حديث المضطرب.

د امام بيهقي ؒ پر تطبيق شواهد او قرائن

اول...... امام مالک ؒ کوم چي د محمد بن يوسف ؒ څخه د يوولسو (۱۱) رکعاتو روايت نقل کوي، خپله دده مسلک د شل (۲۰) يا شپږ دېرش (۳۶) رکعاتو تراويحو دی. لکه څرنګه چي دا خبره په څلورم بحث کي راروانه ده، ددې څخه واضحه سوه چي دا روايت خپله د امام مالک ؒ په نزد مختار او خوښ نه دی.

دوهم...... ابن اسحاق ؒ کوم چي د محمد بن يوسف ؒ څخه د ديارلسو (۱۳) رکعاتو تراويحو روايت نقل کوي. هغه هم د شلو (۲۰) رکعاتو تراويحو روايت ته اثبت وايي. لکه څرنګه چي امام شوکاني ؒ د شلو (۲۰) رکعاتو تراويحو د روايت څخه وروسته د هغه دا قول را نقل کړی دی.

قال ابن اسحاق: وهذا اثبت ما سمعت فی ذالک. (نيل الاوطار، ج (۳) ص (۵۳))

ترجمه: ابن اسحاق ؒ وايي چي د تراويحو د رکعاتو د تعداد په باره کښي چي ما څه اوريدلي دي د هغو څخه تر ټولو زيات ثابت هم دغه تعداد دی.

دريم...... د محمد بن يوسف ؒ د يوولسو (۱۱) رکعاتو د روايت په تائيد کښي بل کوم روايت موجود نه دی، حال دا چي د سائب بن يزيد ﷺ د شلو (۲۰) رکعاتو د تراويحو د روايت په تاييد کښي نور متعدد روايتونه هم موجود دي.

د سائب بن یزید ﷺ د روایت په تایید کښې نور روایات

۱- د یزید بن رومان رح روایت دی چې وایي:

كان الناس يقومون في زمان عمر بن الخطاب ﷺ في رمضان بثلاث وعشرين ركعة. (موطا امام مالک ص (۹۸) مطبوعه نور محمد کراچي. السنن الكبرى للبيهقي ج (۲) ص (۶۹۹) باب ما روى في عددركعات القيام في شهر رمضان. قيام الليل ص (۹۱) طبع جديد ص (۱۵۷)

ترجمه: خلګو د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې درویشت (۲۳) رکعاته کوله (شل رکعاته تراویح او درې رکعاته وتر)

دا روایت د سند د لحاظه ډېر زیات قوي دی. مګر مرسل دی، ځکه چې یزید بن رومان رح د حضرت عمر ﷺ زمانه نه ده موندلې، لیکن مرسل حدیث (چې کله په ثقه او په قابل اعتماد سند سره مروي وي) د امام مالک رح، امام ابو حنیفه رح، امام احمد رح او جمهورو علماء کرامو رحمهم الله په نزد مطلقاً حجت (قابلِ استدلال) دی، البته د امام شافعي رح په نزد د حدیث مرسل د حجت کیدو لپاره دا شرط دی چې د هغه تایید به د کوم بل مسند یا مرسل حدیث څخه سوی وي[۱]. خو چونکه د یزید بن رومان رح د زیرِ بحث روایت په تایید کښې متعدد نور روایات موجود دي. ځکه نو پورته حدیث په اتفاق د اهل علم حجت دی.

دا بحث خو د عامو مراسیلو په هکله وو، البته د موطا د

[۱] (تيسير مصطلح الحديث ص (۷۱ - ۷۲) مكتبة رحمانية لاهور. فتح المغيث للسخاوي شرح الفية الحديث ج (۱) ص (۱۵۷) بحث مرسل مكتبة دارالكتب العلمية بيروت)

مراسیلو په باره کښې د محدثینو دا فیصله ده چې هغه ټول صحیح دي.

لکه څرنګه چې امام الهند شاه ولي الله محدث دهلوي رح په حجة الله البالغة کښې لیکي:

قال الشافعي رح اصح الکتب بعد کتاب الله موطا مالک رح. واتفق اهل الحدیث علی ان جمیع مافیه صحیح علی رأي مالک رح ومن وافقه. واما علی رأي غیره فلیس فیه مرسل ولا منقطع الا قد اتصل السند به من طریق اخری فلا جرم انها صحیحة من هذا الوجه. وقد صنف في زمان مالک رح مؤطات کثیرة فی تخریج احادیثه، ووصل منقطعه، مثل کتاب ابن ابي ذئب، وابن عیینة، والثوري، ومعمر رحمهم الله. (حجة الله البالغة ج (۱) ص (۳۰۵) باب طبقات کتب الحدیث : الطبقة الاولی وحیدي کتب خانه)

ترجمه: امام شافعي رح فرمایلي دي چې: د کتاب الله څخه وروسته اصح الکتب د امام مالک رح موطا ده. او د محدثینو پر دې اتفاق دی چې په دې کښې ځومره روایتونه دي هغه ټوله د امام مالک رح او د هغه د موافقینو پر رایه صحیح دي، او د نورو پر رایه په دې کښې کوم مرسل او منقطع روایت داسې نشته چې د نورو طرقو څخه دي د هغه سند متصل شوی نه وي، نو په دې لحاظ ټول په ټوله صحیح دي، او د امام مالک رح په زمانه کښې د موطا د احادیثو د تخریج لپاره او ددې لپاره چې د هغه منقطع روایتونه متصل ثابت کړل شي ډیرې موطاوې تصنیف شوې دي. لکه: د ابن ابي ذئب، ابن عیینة، ثوری او معمر رحمهم الله کتابونه.

او بیا پر شلو رکعاتو اصل استدلال خو د حضرت سائب بن یزید ﷺ د روایت څخه دی چي د هغه د صحیح کیدو تصریح مخکي تیره سوې ده، او د یزید بن رومان ؒ روایت یې یواځي د تائید لپاره ذکر کړل سو.

۲- د یحیی بن سعید انصاري ؒ روایت دی

ان عمر بن الخطاب ﷺ امر رجلا ان یصلی بهم عشرین رکعة. (مصنف بن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۳) حدیث -۷۷۶۳ باب کم یصلی فی رمضان من رکعة)

ترجمه: حضرت عمر ﷺ یوه سړي ته حکم وکړئ چي خلګو ته شل رکعاته تراویح ورکړي

دا روایت هم سنداً قوي مګر مرسل دی (د مرسل په اره د محدثینو رایه مخکي تیره سوه) (مترجم)

۳- د عبد العزیز بن رفیع ؒ روایت دی

کان ابي بن کعب ﷺ یصلي بالناس في رمضان بالمدینة عشرین رکعة ویوتر بثلاث. (مصنف ابن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث - ۷۷۶۶ - باب کم یصلي فی رمضان من رکعة)

ترجمه: حضرت ابي بن کعب ﷺ خلګو ته د روژې په میاشت کي په مدینه منوره کښي شل رکعاته تراویح او درې رکعاته وتر ورکول (دا روایت هم مرسل دی)

۴- د محمد بن کعب قرظي ؒ روایت دی

کان الناس یصلون في زمان عمر بن الخطاب ﷺ في رمضان عشرین رکعة یطیلون فیها القراءة ویوترون بثلاث. (قیام اللیل ص (۹۱) طبع جدید(۱۵۷)

ترجمه: خلګو د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې په رمضان المبارک کښې شل (۲۰) رکعاته تراویح کولې، او قرائت به يې پکښې اوږدوئ او درې رکعاته وتر به يې کول. دا روايت هم مرسل دی او په قيام الليل کښې د دې سند نه دی ذکر سوی.

۵- په کنز العمال کښې خپله د حضرت ابي بن کعب ﷺ څخه منقول دي:

ان عمر بن الخطاب ﷺ امره ان يصلي بالليل في رمضان، فقال: ان الناس يصومون النهار ولا يحسنون ان يقرأوا، فلو قرأتَ عليهم بالليل فقال: يا امير المؤمنين! هذا شيء لم يكن، فقال: قد علمتُ ولكنه حسن، فصلى بهم عشرين ركعة. (كنز العمال ج (۸) ص (۱۹۲) حديث -۲۳۴۶۶- -قسم الا فعال باب صلوة التراويح)

ترجمه: حضرت عمر ﷺ هغه ته حکم وکړی چې دی دي په رمضان کښې خلګو ته د شپې لخوا لمونځ ورکوي، حضرت عمر ﷺ وفرمايل چې: خلک د ورځي لخوا روژه نيسي ليکن قرائت ښه نسي ويلای نو کاشکي تا هغوی ته د شپې لخوا قرآن اورولاي، ابي بن کعب ﷺ عرض ورته وکړئ: اې امير المؤمنين: دا خو يو داسي کار دی چې مخکي نه وو، حضرت عمر ﷺ ورته وفرمايل: ماته معلومه ده، ليکن دا ښه کار دی، نو ابي بن کعب ﷺ خلګوته شل (۲۰) رکعاته تراويح ورکړې.

څلورم:..... د ذکر سوو رواياتو په رڼا کښې اهل علم ددې خبري

قائل دي چې حضرت عمر ﷺ خلك پر شل (۲۰) رکعاته تراویح را جمع کړه، او حضرات صحابه کرامو ﷺ د هغه سره موافقت وکړی، ځکه نو دا په منزله د اجماع سول، دلته موږ د دې موضوع په اړه د څو اکابرو ارشادات را نقل کوو:

حضرت امام ترمذي رحمه الله تعالی

۱- امام ترمذي رح لیکي:

واختلف اهل العلم في قیام رمضان: فرای بعضهم ان یصلي احدی واربعین رکعة مع الوتر، وهو قول اهل المدینة والعمل علی هذا عندهم بالمدینة، واکثر اهل العلم علی ما روی عن علي ﷺ وعمر ﷺ وغیرهما من اصحاب النبي ﷺ عشرین رکعة وهو قول سفیان الثوري رح وابن المبارک رح والشافعي رح، وقال الشافعي رح: وهکذا ادرکت ببلدنا بمکة یصلون عشرین رکعة. (سنن ترمذي ج (۱) ص (۲۸۷) باب ماجاء في قیام شهر رمضان)

ترجمه: په تراویحو کښې د اهل علم اختلاف دی. بعضي د وترو سره د یو څلویښت (۴۱) رکعاتو قائل دي، د اهل مدینه وو همدا قول دی او د هغوی په نزد په مدینه طیبه کښې پر همدې باندې عمل دی، او اکثره اهل علم د شلو رکعاتو قائل دي کوم چې د حضرت علي ﷺ، حضرت عمر ﷺ او د نورو اصحابو ﷺ څخه مروي دی. د سفیان ثوري رح، عبد الله بن مبارک رح او امام شافعي رح همدغه قول دی: امام شافعي رح فرمایي چې: ما په خپل ښار مکه مکرمه کښې

خلګ شل رکعاته تراویح کوونکي موندلي دي.

حضرت علامه زرقاني المالکي رحمه الله تعالی

۲- علامه زرقاني مالکيؒ د مؤطا په شرح کښي د ابوالولید سلیمان بن خلف القرطبي الباجي المالکيؒ (متوفی ۴۹۴ هجري) څخه نقل کوي:

قال الباجيؒ: فامرهم اولاً بتطویل القراءة لانه افضل، ثم ضعف الناس فامرهم بثلاث وعشرین فخفف من طول القراءة، واستدرک بعض الفضیلة بزیادة الرکعات. (شرح الزرقاني علی الموطاء ج (۱) ص (۲۳۹) هامش مؤطاء ص (۹۸) باب ماجاء في قیام رمضان)

ترجمه: باجيؒ وایي چي: حضرت عمر ﷺ اول هغوی ته د اوږده قرائت د ویلو حکم ورکړی ځکه چي هغه افضل دی، بیا یې د خلګو ضعف محسوس کړی نو د درویشت (۲۳) رکعاتو د کولو حکم یې ورکړ، نو د قرائت په اوږدوالي کي یې کمي وکړه او د رکعاتو په اضافه کولو سره یې د یو څه فضیلت تلافي وکړه.

قال الباجي: وکان الامر علی ذالک الی یوم الحرة فثقل علیهم القیام فنقصوا من القراءة وزادوا الرکعات فجعلت ستاً وثلاثین غیر الشفع والوتر. (زرقاني شرح مؤطا ج (۱) ص (۲۳۹)

ترجمه: باجيؒ وایي چي: تر یوم حره (د حره د ورځي واقعه) پوري د شلو رکعاتو عمل وو، بیا پر هغوی باندي قیامه درنه سوه نو په قرائت کښي کمي وکړل سوه او په رکعاتو کښي نوره اضافه وکړه سوه، نو د سنتو او وترو څخه علاوه (۳۶) رکعاته سول.

حافظ ابن عبد البر رحمه الله تعالى

۳-علامه زرقاني ؒ همدغه خبره د حافظ ابن عبدالبر ؒ (۳۶۸هـ-۴۶۳هـ) او ابو مروان عبد الملک بن حبیب القرطبي المالکي ؒ (متوفی ۲۳۷ هـ ق) څخه رانقل کړې ده. (زرقاني شرح مؤطا ج (۱) ص (۲۳۲))

حافظ موفق الدين رحمه الله تعالى

۴- حافظ موفق الدين ابن قدامه المقدسي الحنبلي ؒ (متوفي ۶۲۰ هجري) په خپل کتاب «المغني» کښي ليکي:

ولنا ان عمر ؓ لما جمع الناس على ابي بن كعب ؓ كان يصلي لهم عشرين ركعة.

ترجمه: زمونږ دليل دادی چي حضرت عمر ؓ چي کله خلګ پر ابي بن کعب ؓ راجمع کړل نو هغه هغوی ته شل رکعاته تراويح ورکولې.

ددې سلسلې روايات، او همدارنګه د حضرت علي ؓ د اثر د ذکر کولو وروسته ليکي:

و هذا كالاجماع.

ترجمه: نو دا داسې سوه لکه د صحابه وو ؓ اجماع.

بيا د اهل مدينه وو د شپږ دېرشو (۳۶) رکعاتو د تعامل د ذکر کولو وروسته ليکي:

ثم لو ثبت ان اهل المدينة كلهم فعلوه لكان مافعله عمر ؓ واجمع

علیه الصحابة ﷺ في عصره اولی بالاتباع.

قال بعض اهل العلم: انما فعل هذا اهل المدینة لانهم ارادوا مساواة اهل مکة فان اهل مکة یطوفون سبعا بین کل ترویحتین فجعل اهل المدینة مکان کل سبع اربع رکعات، وما کان علیه اصحاب رسول الله ﷺ اولی واحق. (المغني لابن قدامة مع شرح الکبیر ج (۱) ص (۷۹۹)

ترجمه: بیا هم که چیري ثابته سي چي اهل مدینه وو تولو شپږ دیرش (۳۶) رکعاته کول نو کوم کار چي حضرت عمر ﷺ کړی دی او پر هغه کار د هغه زمانه کښي صحابه کرامو ﷺ اجماع هم کړې ده د اتباع (عملي کیدو) زیات حقداره دی، او عمل کول په هغه سره اولی او بهتر دي.

بعض د علم خاوندانو ویلي دي چي: د اهل مدینه وو اصلي مقصد د دې عمل څخه د اهل مکه وو سره برابري کول وه: ځکه چي اهل مکه وو د هرو دوو (۲) ترویحو تر منځ اووه شوطه طواف کاوه، نو اهل مدینه وو د طواف پر ځای د دوو (۲) ترویحو تر منځ څلور رکعاته اضافه کړل، نو په هر حال کوم عمل چي د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ﷺ وو هغه ډیر اولی او احق دی.

امام محي الدین النووي رحمه الله تعالی

۵- امام محي الدین النووي رح متوفی (۶۷۶ه ق) په شرح المهذب کښي لیکي:

واحتج اصحابنا بما رواه البيهقي ؒ وغيره بالاسناد الصحيح عن السائب بن يزيد الصحابي ؓ قال: كانوا يقومون على عهد عمر بن الخطاب ؓ في شهر رمضان بعشرين ركعة. الحديث (المجموع شرح المهذب ج (۴) ص (۳۲))

ترجمه: زموږ اصحابو په هغه حديث دليل نيولی دی کوم چي امام بيهقي ؒ او نورو محدثينو رحمهم الله د حضرت سائب بن يزيد ؓ صحابي څخه په صحيح سند را نقل کړی دی چي خلګو د حضرت عمر ؓ په زمانه کښي په رمضان المبارک کي شل رکعاته تراويح کولې.

امام نووي ؒ وروسته د حضرت يزيد بن رومان ؓ حديث ذکر کړی دی، او په هغه کي يې د امام بيهقي ؒ تطبيق ذکر کړی دی، او د حضرت علي ؓ اثر يې ذکر کړی دی، په هغه کي يې د اهل مدينه وو د فعل هغه توجيه کړی ده کومه چي د ابن قدامه ؒ د کتاب (المغني) په عبارت کښي تيره سوه.

علامه شهاب الدين احمد بن محمد قسطلاني رحمه الله تعالى

۶- علامه شهاب الدين احمد بن محمد قسطلاني شافعي ؒ متوفى (۹۲۳هجري) د بخاري په شرح کښي ليکي:

وجمع البيهقي ؒ بينهما بانهم كانوا يقومون باحدى عشرة، ثم قاموا بعشرين واوتروا بثلاث، وقد عدوا ما وقع في زمن عمر ؓ كالاجماع. (ارشاد الساري ج (۳) ص (۴۲۶))

ترجمه: امام بیهقي رح هغه دواړه روایتونه داسي جمع کړيدي چي اول يې يوولس (۱۱) رکعاته کولې، بیا يې وروسته شل (۲۰) رکعاته تراويح او درې (۳) رکعاته وتر کول شروع کړه. او د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کښي چي کوم معمول جاري سو علماوو هغه لکه اجماع داسي شمیرلی دی.

علامه شیخ منصور بن یونس بهوتي حنبلي رحمه الله تعالی

۷- علامه شیخ منصور بن یونس بهوتي حنبلي رح متوفی (۱۰۴۶ هجري) په ((کشف القناع عن متن الاقناع)) کي لیکي:

وهي عشرون ركعة، لما روى مالك رح عن يزيد بن رومان رضي الله عنه قال: كان الناس يقومون في زمن عمر رضي الله عنه في رمضان بثلاث وعشرين ركعة .... وهذا في مظنة الشهرة بحضرة الصحابة رضي الله عنهم فكان اجماعاً. (كشف القناع عن متن الا قناع ج (۱) ص: ۳۹۲)

ترجمه: تراویح شل رکعاته دي څرنګه چي يې امام مالک رح د یزید بن رومان رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چي: خلګو د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کښي په رمضان المبارک کښي درویشت (۲۳) رکعاته تراویح کولې .... او د حضرت عمر رضي الله عنه د صحابه کرامو رضي الله عنهم په موجودیت کښي د شلو رکعاتو تراویحو حکم ورکول د عام شهرت موقع وه څکه نو دا اجماع سول.

مسند الهند شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله تعالی

۸- مسند الهند شاه ولي الله محدث دهلوي ؒ په ((حجة الله البالغة)) کښي ليکي:

وزادت الصحابة ﷺ ومن بعدهم في قيام رمضان ثلاثة اشياء: الاجتماع له في مساجدهم وذالک لانه يفيد التيسير على خاصتهم وعامتهم، واداؤه في اول الليل مع القول بان صلاة آخر الليل مشهودة وهي افضل كما نبه عمر ﷺ لهذا التيسير الذي اشرنا اليه، وعدده عشرون ركعة. (حجة الله البالغة ج (۲) ص (۳۴) باب النوافل و منها قيام شهر رمضان وحيدي کتب خانه)

ترجمه: صحابه کرامو ﷺ او د هغوي څخه وروسته حضراتو د رمضان په قيامه کښي د درو (۳) شيانو اضافه وکړل:

(۱) د تراويحو لپاره په خپلو مساجدو کښي جمع کيدل، ځکه چي په دې سره د عامو او خاصو لپاره اساني حاصليږي.

(۲) د شپې په اول کښي اداء کول سره ددې خبرې د منلو چي د شپې په آخره کښي و لمانځه ته د ملائکو حاضري کيږي، او دا افضل هم دي، څرنګه چي حضرت عمر ﷺ پر دې باندې تنبيه هم کړې ده، مګر په اول د شپې کښي يې کول هم د دغسي اساني لپاره وه کومي ته چي موږ اشاره وکړه.

(۳) د شلو رکعاتو تعداد.

(۳)

تراویح د صحابه کرامو ﷺ او تابعینو رحمهم الله تعالی په زمانه کښي

د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښي د شلو رکعاتو تراویحو معمول شروع سو نو وروسته کم تر کمه د شلو رکعاتو تراویحو معمول پاته سو، د بعضي صحابه کرامو ﷺ او تابعینو رحمهم الله تعالی څخه تر شلو زیات روایات خو مروي دي لیکن د هیڅ چا څخه یواځي د اتو (۸) رکعاتو روایت نه دی مروي

۱- د حضرت سائب بن یزید ﷺ روایت مخکښي تیر سو چي په هغه کښي یې د حضرت عمر ﷺ د زمانې د شلو رکعاتو تراویحو معمول ذکر کړی دی او د هغه په سیاق کښي یې دور عثماني ﷺ ته هم اشاره کړي ده.

۲- حضرت ابن مسعود ﷺ چي د هغه وفات د حضرت عثمان ﷺ د خلافت په اخر کښي سوی دی هغه هم شل رکعاته تراویح کولې.

(قیام اللیل ص (۹۱) طبع جدید ص (۱۵۷)

۳- عن ابي عبد الرحمن السلمي ؒ عن علي ﷺ انه دعا القراء في رمضان فامر منهم رجلا یصلي بالناس عشرین رکعة وکان علي ﷺ یوتر بهم.

(السنن الکبری للبیهقي ج (۲) ص (۶۹۹) حدیث ۴۶۲۰ - باب ما روی في عدد رکعات القیام في شهر رمضان)

ترجمه: ابو عبد الرحمن السلمي ؒ وایي چي: حضرت علي ﷺ په

رمضان المبارک کښي د قرآن کریم قاریان راوغوښتل، بیا یې د هغوي څخه یو شخص ته حکم ورکړ چي شل رکعاته تراویح دي ورکوي، او وتر حضرت علي ﷺ په خپله ورکول.

ددې په سند کښي پر حماد بن شعیبؒ باندي محدثینو کلام کړی دی، لیکن ددې سند متعدد شواهد موجود دي.

د عبد الرحمن السلميؒ دغه روایت شیخ الاسلام حافظ ابن تیمیهؒ په خپل کتاب «منهاج السنة» کښي ذکر کړی دی، او د همدغه څخه یې استدلال کړی دی چي حضرت علي ﷺ د حضرت عمر ﷺ جاري کړي شل (۲۰) رکعاته تراویح د خپل خلافت په دوره کښي باقي وساتلې. (منهاج السنة ج (۴) ص (۲۲۴)

حافظ ذهبيؒ په «المنتقی مختصر منهاج السنة» (ص: ۵۴۲) کښي د حافظ ابن تیمیهؒ دغه استدلال بلانکیره ذکر کړی دی.

نو ددې څخه معلومه سوه چي ددغه دواړو بزرګانو په نزد د حضرت علي ﷺ په دور کښي د شلو رکعاتو تراویحو معمول جاري وو. (المنتقی ص (۵۴۲)

۴- عن عمرو بن قیسؒ عن ابي الحسناءؒ ان علیاً ﷺ امر رجلا یصلي بهم في رمضان عشرین رکعة. (مصنف ابن ابي شیبه ج (۵) ص (۲۲۳) حدیث - ۷۷۶۴ - باب کم یصلي في رمضان من رکعة)

ترجمه: عمرو بن قیسؒ د ابو الحسناءؒ څخه روایت نقل کوي چي: حضرت علي ﷺ یو سړي ته حکم وکړئ چي خلګو ته دي په رمضان المبارک کښي شل رکعاته تراویح ورکوي.

۵- عن ابي سعد البقال رحمه الله عن ابي الحسناء رحمه الله ان علي بن ابی طالب رضي الله عنه امر رجلاً ان يصلي بالناس خمس ترويحات عشرين ركعةً وفي هذا الاسناد ضعف. (سنن کبری للبیهقي ج (۲) ص (۷۰۰) حدیث ۴۶۲۰ - باب ماروی فی عدد رکعات القیام فی شهر رمضان)

ترجمه: ابو سعد بقال رحمه الله د ابو الحسناء رحمه الله څخه روایت نقل کوي چي: حضرت علي رضي الله عنه یو شخص ته حکم وکړئ چي خلګو ته دي پنځه ترویحاتي یعني شل رکعاته تراویح ورکوي.

امام بیهقي رحمه الله فرمايي چي: ددې حدیث په سند کښي ضعف دی، او علامه ابن الترکماني رحمه الله په «الجوهر النقي» کښي لیکي چي: ښکاره خبره خو داده چي د دې روایت په سند کښي ضعف د ابو سعد البقال رحمه الله په وجه دی چي متکلم فیه راوي دی، لیکن د مصنف ابن ابي شیبه په روایت کښي (چي مخکي ذکر سو) د دې روایت متابع موجود دی چي ددغه حدیث د ضعف تلا في په کیږي. (حاشیه سنن کبری للبیهقي ج (۲) ص (۷۰۰)

۶- عن شتير بن شكل رحمه الله وكان من اصحاب علي رضي الله عنه انه كان يؤمهم في شهر رمضان بعشرين ركعةً ويؤتر بثلاث. (سنن کبری للبیهقي ج (۲) ص (۶۹۹) حدیث - ۴۶۱۹ باب ما روی فی عدد رکعات القیام في شهر رمضان . قیام اللیل ص (۹۱) طبع جدید ص (۱۵۷)

ترجمه: شتیر ابن شکل رحمه الله چي د حضرت علي رضي الله عنه د ملګرو څخه وو، په رمضان المبارک کښي یې خلګو ته شل رکعاته تراویح او درې رکعاته وتر ورکول.

امام بیهقي رحمه الله د دې اثر د نقل کولو څخه وروسته ویلي دي: (وفي ذالک قوة) یعني په دې روایت کښي قوت دی، بیا یې ددې روایت په

تایید کښې د عبدالرحمن السلمي ؒ اثر ذکر کړی دی کوم چې مخکې تیر سو.

۷- عن ابي الخصيب ؒ قال: كان يؤمنا سويد بن غفلة ؒ في رمضان فيصلي خمس ترويحات عشرين ركعة. (سنن کبری للبیهقی ج (۲) ص (۴۹۹) حدیث - ۴۶۱۹ - باب ماروی في عدد ركعات القيام في شهر رمضان)

ترجمه: ابو الخصيب ؒ وايي چې: موږ ته سوید بن غفلة ؒ په رمضان المبارک کښې لمونځ راکاوه، نو پنځه ترویحاتي یعني شل رکعاته تراویح یې راکولې.

قال النيموي ؒ: و اسناده حسن. (آثارالسنن ج (۱) ص (۴۷۴) حدیث - ۷۸۲ - باب في التراويح بعشرين ركعة)

ترجمه: نیموي ؒ فرمایي چې: ددې اثر اسناد حسن دی.

حضرت سوید بن غفلة ؒ د کبارو تابعینو څخه شمېرل کیږي، هغه د جاهلیت زمانه موندلې ده او د نبي کریم ﷺ په حیات مبارک کښې یې اسلام راوړی، لیکن د نبي کریم ﷺ زیارت یې نه وکړی، څکه کومه ورځ چې سوید بن غفلة ؒ مدینې منورې ته راغی هغه ورځ د نبي کریم ﷺ تدفین وسو، څکه نو د صحابیت په شرف مشرف نه سو، وروسته یې په کوفه کښې ژوند اختیار کړ، او د حضرت عبد الله بن مسعود ؓ او حضرت علي ؓ د خاصو ملګرو څخه وو. په ۸۰ هجري، کښې د ۱۳۰ کالو په عمر وفات سو. (تقریب التهذیب ج (۱) ص (۴۰۴) راوي - ۲۷۰۲ - بحث حرف السين المهملة)

۸- عن الحارث ؒ انه كان يؤم الناس في رمضان بالليل بعشرين ركعة ويؤتر بثلاث و يقنت قبل الركوع. (مصنف ابن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث - ۷۷۶۷ - باب

کم يصلي في رمضان من ركعة)

ترجمه: حارث په رمضان کښي خلګو ته شل رکعاته تراويح او درې رکعاته وتر ورکول او د رکوع څخه مخکښي يې دعاء قنوت وايه.

۹- په ((قيام الليل)) کښي د عبدالرحمن بن ابي بکره، سعيد بن ابي الحسن او عمران العبدي څخه نقل سوي دي چي دوي شل (۲۰) شپې شل (۲۰) رکعاته تراويح ورکولې او په اخري عشره کښي يې يوه ترويحه اضافه کوله. (قيام الليل ص (۹۲) طبع جديد ص (۱۵۸)

حارث، عبدالرحمن ابن ابي بکره متوفی (۹۶ هجري) او سعيد بن ابی الحسن متوفی (۱۰۸ هجري) درې سره د حضرت علي ﷺ شاګردان دي.

۱۰- ابوالبختري هم شل (۲۰) رکعاته تراويح او درې رکعاته وتر ورکول. (مصنف ابن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث -۷۷۶۷- باب کم یصلی فی رمضان من رکعة)

۱۱- علي بن ربيعه چي د حضرت علي ﷺ د شاګردانو څخه دی، شل (۲۰) رکعاته تراويح او درې رکعاته وتر يې ورکول. (مصنف ابن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث – ۷۷۷۲ - باب کم یصلي فی رمضان من رکعة)

۱۲- ابن ابي مليکه متوفی (۱۱۷ هجري) هم شل رکعاته تراويح ورکولې. (مصنف ابن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث - ۷۷۶۵ باب کم یصلی في رمضان من رکعة)

۱۳- حضرت عطاء متوفی (۱۱۴ هجري) فرمايي چي: ما خلګ د وترو سره د ترويشتو (۲۳) رکعاتو کوونکي موندلي دي. (مصنف ابن ابی شیبه ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث - ۷۷۷۰ - باب کم یصلي فی رمضان من رکعة)

۱۴- په موطا امام مالک کښي د عبد الرحمن بن هرمز الاعرج

متوفی (۱۱۷ هجري) روایت دی چي: ما خلك په داسي حالت کښي موندلي دي چي هغوی په رمضان المبارک کښي پر کفارو لعنت وایه، او قاري به په اتو (۸) رکعاتو کښي سورة البقره ختمول، که به چیري هغه په دوولسو (۱۲) رکعاتو کښي سورة البقره ختم کړه نو خلکو به دا محسوسه کړه چي ده په قرائت کښي تخفیف وکړئ. (موطا امام مالک ص (۹۹) باب ما جاء في قيام رمضان. نور محمد کتب خانه آرام باغ)

ددې روایت څخه مقصود خو په تراویحو کښي د قرائت د اوږدوالي بیان کول دي، لیکن د روایت د سیاق څخه معلومیږي چي یواځي په اتو (۸) رکعاتو اکتفاء (بس والی) نه کیده.

د بحث خلاصه

خلاصه دا چي د کوم وخت څخه چي حضرت عمر ﷺ د تراویحو باقاعده جماعت جاري کړئ نو همیشه شل (۲۰) یا تر شل زیاتي تراویح کیدلې، البته د حره واقعې ته قریب اهل مدینه وو د هري ترویحې په منځ کښي څلور رکعاته نور وراضافه کړل، د دې وجهي څخه نو هغوي د وترو سره یو څلویښت (۴۱) رکعاته کول، او بعضي نورو تابعینو هم د رمضان په اخیره عشره کښي اضافه کول.

نو په هر حال د صحابه کرامو ﷺ او تابعینو رحمهم الله تعالی په زمانه کښي د اتو (۸) رکعاتو تراویحو کولو بیخي ادنی ثبوت هم نه پیدا کیږي، ددي وجهي څخه نو چي کومو کسانو دا فرمایلي دي چي د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښي په شل (۲۰) رکعاته تراویحو د

صحابه کرامو ﷺ اجماع وسوه، د هغوي دا خبره پر حقیقت بنا ده ځکه چي حضرات سلف صالحین رحمهم الله تعالی پر دغه تعداد د اضافه کیدو خو قائل وه لیکن په دې تعداد کښې د کمی قول د هیچا څخه منقول نه دی.

نو دا خبره کول صحیح ده چي: د سلفو پر دې خبره اتفاق او اجماع وه چي د تراویحو کم تر کمه تعداد شل رکعاته دی.

(۴)

تراویح د څلورو ائمه وو رحمهم الله تعالی په نزد

د امام ابو حنیفه رح، امام شافعي رح او امام احمد بن حنبل رح په نزد تراویح شل (۲۰) رکعاته دي. د امام مالک رح څخه په دې سلسله کښي دوه روایته منقول دي: یو د شلو (۲۰) رکعاتو او بل د شپږ دېرشو (۳۶) رکعاتو. لیکن د مالکي مذهب په متونو کښي د شلو رکعاتو تراویحو روایت اختیار کړل سوی دی. د فقه حنفي د کتابو څخه د حوالې ضرورت نسته. د نورو مذاهبو د مستندو کتابونو حوالې ستاسو حضورته وړاندي کیږي.

فقه مالکي

قاضي ابو الولید محمد بن احمد مالکي رح متوفی (۵۹۵هجري) په ((بدایة المجتهد)) کښي لیکي:

واختلفوا في المختار من عدد الرکعات التي یقوم بها الناس في رمضان، فاختار مالک في احد قولیه وابو حنیفة والشافعي واحمد وداؤد رحمهم الله تعالی القیام بعشرین رکعة سوی الوتر، وذکر ابن القاسم رح عن مالک رح انه کان یستحسن ستا وثلاثین رکعة والوتر ثلاث. (بدایة المجتهد ج (۱) ص (۱۴۹) الباب الخامس في قیام رمضان)

ترجمه: په رمضان المبارک کښي څو رکعاته تراويح کول مختاره دي؟ په دې کښي د علماء کرامو اختلاف دی: امام مالکؒ د دوو قولو څخه په يوه قول کښي او امام ابو حنيفهؒ، امام شافعیؒ، امام احمدؒ او داؤدؒ د وترو څخه علاوه شل رکعاته اختيار کړي دي، او ابن قاسمؒ د امام مالکؒ څخه نقل کړي دي چي هغه درې (٣) رکعاته وتر او شپږ دېرش (٣٦) رکعاته تراويح خوښولې.

د ((مختصر الخليل)) شارح علامه شيخ احمد الدردير المالکيؒ متوفی (١٢٠١ هجري) ليکي:

وهي (ثلاث وعشرون) ركعة بالشفع والوتر كما كان عليه العمل (اي عمل الصحابة والتابعين) (الدسوقي)

(ثم جعلت) في زمن عمر بن عبدالعزيز (ستاوثلا ثين) بغير الشفع والوتر لكن الذي جرى عليه العمل سلفا وخلفا الاول. (شرح الكبير للدردير مع حاشية الدسوقي ج (١) ص (٣١٥)

ترجمه: تراويح د وترو سره درويشت (٢٣) رکعاته دي، څرنګه چي د صحابه کرامو ﷺ او تابعينو رحمهم الله تعالی عمل وو، بيا د عمر بن عبد العزيزؒ په زمانه کښي د وترو څخه ماسوا شپږ دېرش (٣٦) رکعاته کړل سوې، ليکن په کوم تعداد چي د سلفو او خلفو هميشه عمل جاري وو هغه اول قول دی (په اعتبار د اتباع (مترجم)) (يعني شل (٢٠) رکعاته تراويح او درې (٣) رکعاته وتر).

فقه شافعي

امام محي الدين نووي متوفى (۶۷۶ هجري) په ((المجموع شرح مهذب)) کښي ليکي:

(فرع) في مذاهب العلماء في عدد رکعات التراويح، مذهبنا انها عشرون رکعة بعشر تسليمات غير الوتر، وذالک خمس ترويحات، والترويحة اربع رکعات بتسليمتين، هذا مذهبنا، وبه قال ابوحنيفة واصحابه رحمهم الله تعالى واحمد وداؤد وغيرهم، ونقله القاضي عياض عن جمهور العلماء، وحکي ان الاسود بن يزيد رضي الله عنه کان يقوم باربعين رکعة ويوتر بسبع، وقال مالک التراويح تسع ترويحات وهي ستة وثلاثون رکعة غيرالوتر. (المجموع شرح المهذب ج (۳) ص (۲۳))

ترجمه: د تراويحو د رکعاتو په تعداد کښي د علماوو د مذاهبو بيان:

زموږ مذهب دادی چي تراويح شل (۲۰) رکعاته دي په لسو (۱۰) سلامو سره د وترو څخه علاوه، داپنځه ترويحې کيږي، يوه ترويحه څلور رکعاته په دوو سلامو سره، امام ابو حنيفه او دهغه شاګردان، امام احمد، امام داؤد او نور هم د شلو (۲۰) رکعاتو تراويحو قائل دي، او قاضي عياض داخبره د جمهورو علماوو څخه رانقل کړې ده، او دا خبره نقل سوې ده چي: اسود بن يزيد رضي الله عنه څلوېښت (۴۰) رکعاته تراويح او اوه (۷) رکعاته وتر وړکول، او امام مالک فرمايي چي: تراويح نهه (۹) ترويحې دي، او دا د وترو څخه علاوه شپږ دېرش

(۳۶) رکعاته کیږي.

فقه حنبلي

حافظ ابن قدامه المقدسي الحنبلي رح متوفی (۶۲۰ هجري) په ((المغني)) کښې لیکي:

و المختار عند ابي عبدالله رح فیها عشرون رکعة، وبهذا قال الثوري وابو حنیفة والشافعي رحمهم الله تعالی، وقال مالک رح: ستة وثلاثون. (المغني لابن قدامه ج (۱) ص (۷۹۸، ۷۹۹) مع الشرح الکبیر)

ترجمه: د امام احمد رح په نزد په تراویحو کښې شل (۲۰) رکعاته مختاره دي، امام ثوري رح، ابو حنیفه رح او شافعي رح هم د دې قائل دي، او امام مالک رح د شپږ دېرش (۳۶) رکعاتو تراویحو قائل دی.

د بحث خاتمه او یو څو ضروري فوائد

د مسک الختام په ډول یو څو ضروري فوائد درته ویل غواړم تر څو د شلو (۲۰) رکعاتو تراویحو اهمیت په ذهن کې کښیني

(۱) شل رکعاته تراویح سنت مؤکد دي

د حضرت عمر ﷺ د مشرانو صحابه کرامو ﷺ په موجودیت کښې شل (۲۰) رکعاته تراویح جاري کول، د صحابه کرامو ﷺ په هغه نکیر (انکار) نه کول، او د صحابه کرامو ﷺ د زمانې څخه تر نن ورځې شرقاً او غرباً د شلو رکعاتو تراویحو مسلسل تعامل کیدل، ددې خبرې دلیل دی چې دا د الله تعالی په محبوب دین کښې داخل عمل دی، څکه د الله تعالی قول دی:

وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ الآية، سورة النور، آیت (۵۵).

ترجمه: الله تعالی د خلفاء راشدینو ﷺ لپاره هغه دین ته قرار او قدرت وربخښونکی دی کوم چې الله تعالی د دوي لپاره خوښ کړی دی.

په ((الاختیار شرح المختار)) کښې لیکلي دي:

روى اسد بن عمرو عن ابي يوسف قال: سالت ابا حنيفة عن التراويح وما فعله عمر ﷺ، فقال: التراويح سنة موكدة، ولم يتخرصه

عمر ﷛ من تلقاء نفسه، ولم یکن فیه مبتدعاً، ولم یامر به الا عن اصل لدیه وعهد من رسول الله ﷺ، ولقد سنّ عمر ﷛ هذا وجمع الناس علی ابي بن کعب ﷛ فصلا ها جماعة والصحابة ﷡ متوافرون، منهم عثمان وعلي وابن مسعود والعباس وابنه وطلحة والزبیر ومعاذ وأبي وغیرهم من المهاجرین والانصار رضي الله عنهم اجمعین وما رد علیه واحد منهم، بل ساعدوه ووافقوه وامروا بذالک. (الاختیار لتعلیل المختار ج (١) ص (٦٨) لشیخ الامام ابی الفضل محمد مجد الدین عبدالله بن محمود الموصلی الحنفي متوفی (٦٨٣ هجري)

ترجمه: اسد بن عمرو ؒ د امام ابو یوسف ؒ څخه روایت کوي چي ما د امام ابو حنیفه ؒ څخه د تراویحو او د حضرت عمر ﷛ د فعل په اړه سوال وکړی، نو هغه راته و فرمایل چي: تراویح سنت مؤکد دي، او حضرت عمر ﷛ هغه د خپله ځانه څخه نه دي اختراع (جوړي) کړي، او نه هغه د کوم بدعت ایجاد کوونکی وو، هغه چي کوم امر کړی دی هغه دیو اصل پر بنا وو کوم چي دده سره موجود وو، او د رسول الله ﷺ پر یو عهد باندي بنا وو، حضرت عمر ﷛ دا سنت جاري کړئ او خلک یې پر حضرت أبي بن کعب ﷛ راجمع کړل. بیا هغه خلګوته د تراویحو جماعت ورکړئ، هغه وخت صحابه کرام ﷡ په کثیر تعداد کښي موجود وه، چي د هغوي څخه حضرت عثمان، حضرت علي، حضرت ابن مسعود، حضرت عباس، حضرت عبد الله بن عباس، حضرت طلحه، حضرت زبیر، حضرت معاذ، او نور مهاجرین او انصار رضي الله عنهم اجمعین ټول موجود وه مګر د دوي څخه یوه هم رد ونه کړئ، بلکه ټولو د حضرت عمر ﷛ موافقت وکړئ او

ددې حکم يې وکړئ.

(۲) د خلفاء راشدینو د جاري کړي سنت په باره کښې د نبي کریم ﷺ وصیت

مخکې معلومه سوه چې شل رکعاته تراویح د درو خلفاء راشدینو ﷺ سنت دی او د خلفاء راشدینو ﷺ د سنت په باره کښې د نبي کریم ﷺ مبارك ارشاد دی:

انه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، تمسكوا بها وعضوا عليها بالنواجذ، واياكم ومحدثات الامور فان كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلا لة. (رواه احمد وابوداؤد والترمذى وابن ماجه مشكوة ج (۱) ص (۳۰) باب الا عتصام بالكتاب و السنة الفصل الثاني)

ترجمه: کوم شخص چې زما څخه وروسته ژوندی پاته سي هغه به ډېر اختلافات ويني، نو زما سنت او زما د خلفاء راشدينو مهديينو ﷺ سنت پر تاسو لازم دي، او ټينګ يې ونيسئ، او د زامې په غاښو يې ټينګ کړئ، او د نوو نوو خبرو څخه ځانونه وساتئ، ځکه چې هره نوې خبره بدعت دی او هر بدعت ګمراهي ده.

د پورته مبارک حدیث څخه د خلفاء راشدینو ﷺ د اتباع تاکید معلومېږي او دا چې ددوي مخالفت بدعت او ګمراهي ده.

(۳) د څلورو ائمه وو رحمهم الله تعالی د مذهب څخه وتل جائز نه دي

د مخکني بحث څخه معلومه سوه چې ائمهٔ اربعه لږ تر لږه د شلو (۲۰) رکعاتو تراویحو قائل دي، د ائمهٔ اربعه وو رحمهم الله اتباع د سواد اعظم اتباع ده، او د مذاهبو اربعه وو څخه وتل د سواد اعظم څخه وتل دي، مسند الهند شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله په ((عقد الجید)) کښې لیکي:

قال رسول الله ﷺ: اتبعوا السواد الاعظم. ولما اندرست المذاهب الحقة الا هذه الاربعة كان اتباعها اتباعاً للسواد الاعظم والخروج عنها خروجاً عن السواد الاعظم. (رواه ابن ماجه من حديث انس كما في مشكوة ج (۱) ص (۳۰) باب الاعتصام بالكتاب و السنة و تمامه فانه من شذ شذ في النار عقد الجيد ص (۳۷) مطبوعه تركيه)

ترجمه: د رسول الله ﷺ ارشاد دی چې: د سواد اعظم اتباع وکړئ، او کله چې ددغه څلورو مذاهبو څخه ماسوا باقي حق مذاهب ختم سوه نو ددغه څلورو مذاهبو اتباع د سواد اعظم اتباع ده، او ددغه څلورو مذاهبو څخه وتل د سواد اعظم څخه وتل دي.

(۴) د شلو رکعاتو تراویحو حکمت

د امت حکماوو هر یوه د خپل ذوق مطابق د شلو رکعاتو تراویحو حکمتونه هم بیان کړي دي، خو دلته موږ د دریو اکابرو بزرګانو

ارشادات رانقل کوو:

۱- په ((البحر الرائق)) کښې یې د شیخ ابراهیم الحلبي الحنفي ؒ متوفي (۹۵۶ هجري) څخه رانقل کړیدي:

وذکر العلامة الحلبي ؒ ان الحکمة في کونها عشرين ان السنن شرعت مکملات للواجبات وهى عشرون بالوتر، فکانت التراويح کذالک، لتقع المساواة بين المکمِل والمکمَل انتهى. (البحر الرائق ج (۲) ص (۱۱۷) باب الوتر و النوافل بحث و سن في رمضان عشرون رکعة بعد العشاء)

ترجمه: علامه حلبي ؒ ذکر کړي دي چې: د تراویحو په شلو رکعاتو کیدو کښې حکمت دادی چې: سنتونه د فرائضو او واجباتو د تکمیل لپاره مشروع سوي دي، او پنځه وخته فرائض سره د وترو شل رکعاته کیږي نو ځکه تراویح هم شل رکعاته سوې، تر څو د مکمِل (مکمل کوونکي) او مکمَل (مکمل کړل سوی) تر منځ مساوات راسي.

۲- علامه منصور بن یونس حنبلي ؒ متوفی (۱۰۴۶ هجري) په ((کشف القناع)) کښې لیکي:

والسر فيه ان الراتبة عشر فضوعفت في رمضان لانه وقت جد. (کشف القناع عن متن الا قناع ج (۱) ص (۳۹۲))

ترجمه: په شلو رکعاتو تراویحو کښې حکمت دادی چې سنت مؤکده لس (۱۰) دي، پس په رمضان کښې یې دوه چنده کړل، ځکه چې دا د محنت او ریاضت وخت دی.

۳- حکیم الامت شاه ولي الله محدث دهلوي ؒ ددې خبري د ذکر کولو وروسته چي صحابه کرامو ؓ د تراویحو رکعاتونه شل کړه، د هغه حکمت دا لیکي:

وذالک انهم رأوا النبی ﷺ شرع للمحسنین احدی عشرة رکعة في جمیع السنة، فحکموا انه لا ینبغي حظ المسلم في رمضان عند قصده الا قتحام في لجة التشبه بالملکوت اقل من ضعفها. (حجة الله البالغة ج (۲) ص (۳۴) باب النوافل بحث و منها قیام شهر رمضان)

ترجمه: دا ځکه چي هغوی ولیدل چي نبی کریم ﷺ د محسنینو لپاره یوولس (۱۱) رکعاته (د قیام اللیل) په ټول کال کښي مشروع کړل، نو ددوي فیصله دا سوه چي په رمضان المبارک کښي چي کله مسلمان د ملکوت سره د تشبیه کیدو په دریاب کښي دغوټې وهلو قصد لري نو دده حصه باید د ټول کال د رکعاتو څخه تر دوه چنده کمه نه وي.

وصلی الله تعالی علی سید الانبیاء محمد وعلی آله وصحبه اجمعین

تاریخ الاختتام: ۲۹ / ذوالقعده / ۱۴۲۹ ه ق. د پنج شنبې ورځ

د تعليم الاسلام راډيو ويب پاڼې له خوا :
www.taleemulislam-radio.com